

Vrede over Israël

Jaargang 57
Nummer 5
November 2013

Van de redactie 2

Ontbinden of vervullen 3

Joodse christenen in debat 7

**Moeten Joodse christenen
de Thora houden?** 10

**Joden, christenen en het
christenzionisme** 12

Meervoudig verbonden 15

*En aldus was de
kandelaar gemaakt:
van gedreven goud;
zowel wat zijn
schacht als wat zijn
bloemversiering
betreft, was hij
gedreven werk.
Numeri 8:4*

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland

Van de redactie

In het laatste nummer van jaargang 57 staat in een aantal artikelen de betekenis van de wet centraal. Wat betekent het dat Jezus gekomen is om de wet te 'vervullen'? Daarnaast een artikel over christenzionisme en een boekbespreking.

Kees de Jong verzorgt de Schriftstudie met als titel **Ontbinden of vervullen**. Welke betekenis hebben die woorden, door Jezus in de Bergrede uitgesproken, in relatie tot de wet?

Michael Mulder, de directeur van het Centrum voor Israëlstudies, bezocht de Helsinki-consultation. Hij doet in **Joodse christenen in debat** verslag van deze conferentie over de omgang van Messiasbelijdende Joden met de wet. Een veelkleurig spectrum ontvouwt zich. Het artikel verscheen ook in het blad 'De Waarheidsvriend'. Aansluitend laat hij in de Bijbelstudie **Moeten Joodse christenen de Thora houden?** zien voor welke vragen Joodse christenen zich daarbij geplaatst zien.

Bart Wallet vraagt in de bijdrage **Joden, christenen en christenzionisme** aandacht voor het christenzionisme. Hij werpt voor ons wat licht op deze groepering. Tegelijk maakt hij duidelijk dat je als kerk die zich 'voorgoed verbonden' weet met Israël zeker niet als christenzionistisch bestempeld mag worden. Dit artikel verscheen reeds in De Weeker.

Florimco van der Rhee bespreekt het boek **Meervoudig Verbonden**. In dit boek staat het gepolariseerde debat rond Israël en de Palestijnen centraal.

De Profeten

Bij uitgeverij Skandalon uit Vugt verscheen het meesterwerk van Abraham Joshua Heschel, **De Profeten**, 654 blz., € 50,-.

Op de omslag lezen we: Het is en briljant onderzoek naar de oudtestamentische profeet als uniek mens, en in die gedaante als boodschapper van God. Het boek toont de hartstochtelijke betrokkenheid van de Eeuwige bij de geschiedenis van de mensheid. Henk Vreekamp: *'Een profeet verlangt niet naar mystieke ervaring in de nacht maar naar historische gerechtigheid overdag. Hartstochtelijk herschept Heschel dit bijbelse uitgangspunt. Een heilzame boodschap voor onze hedendaagse ego-spiritualiteit. Heschel is actueler dan ooit.'* (In *Vrede over Israël* van juni jl. verscheen een uitgebreide voorankondiging.)

Bij de foto op de voorpagina

Een Chanoeka kandelaar (Chanoekia), een achterwandmodel uit begin 20e eeuw uit Polen, met verschillende motieven. Aan de bovenkant een kroon waaruit bladmotieven en druivenranken komen. Het midden van de achterwand wordt gevuld door een zevenarmige menora, ondersteund door bladranken. Deze wordt geflankeerd door twee palmbomen met kokosnoten. Tegen elke palmboom staat een leeuw. De sjammasj hangt rechts boven, een oliehouder links boven. De Chanoekia is de kandelaar die hoort bij het Chanoekafeest. Dit feest, dat in december wordt gevierd, is een herinnering aan de herinwijding van de tempel in Jeruzalem door de Maccabeeën in het jaar 165 voor Christus. Het feest duurt acht dagen. Daarom telt de Chanoekia acht lichtjes, één meer dan de zevenarmige kandelaar, die voorheen in de tempel heeft gestaan.

Ontbinden of vervullen

Kees de Jong

Ik ben niet gekomen om te ontbinden, maar om te vervullen.

In de Bergrede, Mattheüs 5 – 7, geeft Jezus zich te kennen als degene die de wet van het Oude Verbond vervult. Het is opvallend dat de woorden uit vers 17 ook in de Talmoed (sabbat 116) voorkomen. Ze staan daar in een heel andere context; het citaat houdt wellicht verband met de polemieken tussen synagoge en kerk. Maar ook is het niet helemaal helder hoe de woorden gelezen moeten worden. Dat hangt samen met de vertaling van één woord. Er worden twee mogelijke vertalingen gegeven:

- Ik ben niet gekomen om de wet van Mozes weg te nemen, *maar* om eraan toe te voegen.
- Ik ben gekomen *noch* om de wet van Mozes af te schaffen *maar* om eraan toe te voegen.

In Mattheüs 5 horen we deze woorden uit de mond van Jezus. Maar de twee mogelijke vertalingen uit de Talmoed brengen ons wel bij de vraag naar de taak van Jezus. Kwam Hij om iets aan de wet van Mozes toe te voegen of juist niet?

Belangrijke woorden in vers 17 zijn: ‘ontbinden’ en ‘vervullen’.

Ontbinden

‘Ontbinden’ betekent: ‘losmaken’, ‘loslaten’ (Naardense Bijbel), ‘afschaffen’, ‘opheffen’.

In vers 19 komt het woord in een iets andere vorm ook voor. Er is een parallellie tussen vers 17 en 19. De twee werkwoorden (vers 17: ‘κατα-λυω’ en vers 19: ‘λυω’) zijn dan ook als synoniemen te beschouwen. Zo geven ook de meeste vertalingen de twee werkwoorden door hetzelfde woord weer.

Jezus zet naast elkaar wat Hij doet en wat anderen doen. Hij heft de wet niet op, en ook anderen moeten dat niet doen.

Hij leidt de woorden van vers 17 in met ‘meent niet’. Waarom zegt Hij

17 Meent niet, dat Ik gekomen ben om de wet of de profeten te ontbinden; Ik ben niet gekomen om te ontbinden, maar om te vervullen. 18 Want voorwaar, Ik zeg u: Eer de hemel en de aarde vergaat, zal er niet één jota of één tittel vergaan van de wet, eer alles zal zijn geschied. 19 Wie dan een van de kleinste dezer geboden ontbindt en de mensen zo leert, zal zeer klein heten in het Koninkrijk der hemelen; doch wie ze doet en leert, die zal groot heten in het Koninkrijk der hemelen. 20 Want Ik zeg u: Indien uw gerechtigheid niet overvloedig is, meer dan die der Schriftgeleerden en Farizeeën, zult gij het Koninkrijk der hemelen voorzeker niet binnengaan.

Schriftstudie

n.a.v.

Mattheüs

5:17-20

Kees de Jong

Thora-rollen in de Ark van de synagoge in Aalten

De Tien Geboden maken deel uit van het geheel, dat geheel, waarvan Jezus zegt dat Hij niet gekomen is om het te ontbinden maar te vervullen

dat zo? Wat is de achtergrond daarvan? Het zou uit zijn optreden geconcludeerd kunnen worden. Bijvoorbeeld uit hoe Jezus met de sabbat omgaat, al wordt dat pas later in het evangelie verhaald. H. Ridderbos vertaalt: ‘Gaat niet menen.’ Dan is het een verbod aan de leerlingen om dat te concluderen uit wat nu Jezus gaat zeggen, een waarschuwing vooraf. In elk geval is het een waarschuwing: ‘Let op; versta Mij goed; voor alle duidelijkheid...’

Die duidelijkheid moest Jezus dus scheppen. En helaas moet dat nog steeds, ook vandaag de dag nog en ook in de kerk van Christus. Want wat weten wij als gemeente van de wet, behalve de Tien Geboden? Die zijn veelal geïsoleerd uit het geheel van de Thora. En de rest hebben we afgeschaft.

B.J. Oosterhoff schrijft in het Jaarboek CGK van 1965: ‘Men heeft de wet van de Tien Geboden zonder enige deugdelijke grond losgepeld uit het geheel der Mozaïsche wet en beweerd dat na de komst van

Christus de burgerlijke en ceremoniële wetten zijn afgeschaft, maar dat de wet der Tien Geboden een eeuwige, altijd geldende betekenis heeft. (...) Daarom lijkt mij ook de uitzonderlijke plaats, die wij aan de wet der Tien Geboden geven in de eredienst, door elke zondagmorgen weer haar alleen als de uitdrukking van Gods wil aan de gemeente voor te lezen, een onjuiste eenzijdigheid.’

Ik denk dat wat Oosterhoff bijna 50 jaar geleden schreef nog steeds opgeld doet.

Natuurlijk hebben de Tien Geboden een aparte plek in het geheel van de Thora, maar wij hebben een fundamenteel onderscheid gemaakt tussen de Tien Geboden en de rest van de wet. Alleen de Tien Geboden zijn voor ons besef blijvend, menen we. Maar dat is een misvatting. De Tien Geboden maken deel uit van het geheel, dat geheel, waarvan Jezus zegt dat Hij niet gekomen is om het te ontbinden maar te vervullen.

Vervullen

Wat is dan ‘vervullen’? Ik wees al op de overeenkomsten tussen vers 17 en 19. Twee keer gaat het over ‘ontbinden’; twee werkwoorden die iets verschillen, zijn als synoniem op te vatten. Zijn ‘vervullen’ en ‘doen’ dan ook synoniem?

De NBV heeft: ‘tot vervulling brengen’; de GNB: ‘hun volle betekenis geven’; de NFV (Friese vertaling): ‘ta har doel te bringen’.

J.P. Versteeg ziet in *Evangelie in viervoud* drie gedachtenlijnen in het woord ‘vervullen’:

1. *Wat vervuld wordt ontvangt daarin een bevestiging en bekrachtiging.*

De wet wordt dus op zijn plaats gezet in het heilswerk van God en naar zijn eigenlijke intentie gewaardeerd.

2. *Wat vervuld wordt, was in zichzelf niet compleet en volkomen.*
3. *Wat vervuld wordt heeft in het zich voortzettende werk van God als vervulde realiteit weer een nieuwe bedoeling voor de toekomst.*

In wat Jezus doet wordt de wet vervuld. Jezus geeft niet maar een nieuwe leer; Hij maakt de wil van God niet alleen bekend; Hij doet die. Maar Hij doet de wet op een unieke manier. Het is met name de evangelist Mattheüs die het woord 'vervullen' ('vervulling') vaak gebruikt; voor wat Jezus doet en voor wat er met Hem gebeurt. Zie 1:22; 2:23, 25, 17; 3:15; 4:14; 5:17; 8:17; 12:17; 13:14, 35; 21:4; 26:54, 56; 27:9.

Maar tegelijk geldt het andere ook: Jezus maakt de wil van God bekend. Hij komt over de bedoeling van de wet te spreken en daardoor gaat de wet weer schitteren. Jezus laat (de Bergrede) de eigenlijke bedoeling weer uitkomen, zodat de wet werkelijk gedaan kan worden. De eigenlijke bedoeling komt weer tevoorschijn onder het stof van discussies vandaan. Zie de voorbeelden in de verzen 21, 27, 31, 33, 38, 43. Het komt voor ieder aan op *boren en doen*. (5,19: 'wie ze doet en leert'; 7:21: 'die tot Mij zegt', 'de wil van mijn Vader').

Door Jezus

Maar het 'doen', het 'vervullen' van Jezus heeft wel een bijzondere betekenis. Het 'vervullen' (vers 17) dat Jezus doet, is meer dan het 'doen' (vers 19) van degenen die Jezus volgen. Het is uniek en het is fundamenteel voor het doen van

zijn leerlingen. Daar wijzen de volgende woorden ook op: 'Ik ben *gekomen* om te vervullen.' Ridderbos wijst erop dat er staat: 'Ik ben gekomen', niet: 'Ik ben gezonden.' Jezus werkte zelf aan zijn zending mee. Zijn bereidwilligheid spreekt hieruit.

Tegelijk blijkt hier zijn gezag. Jezus geeft een gezaghebbende uitleg. Dat zit vooral in de woorden: 'Maar Ik zeg u.' Dat is ook wat de mensen opvalt (7:28-29): Jezus spreekt als gezaghebbende. Hij spreekt anders dan de Schriftgeleerden. Waarin zit dat andere? Jezus verklaart de wet zelf. Hij beroept zich niet op andere autoriteiten. Hij heeft van de Vader de volmacht gekregen om dat te doen (Versteeg op Mattheüs).

Dus zo spreekt Jezus: als de gevolmachtigde.

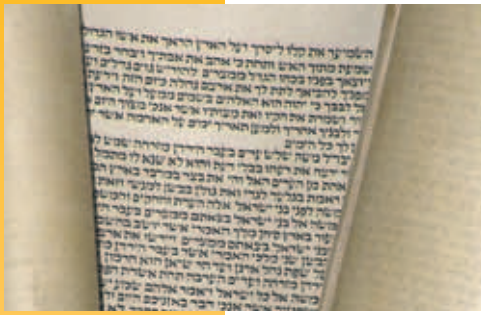
Hij laat zien wat de wet naar Gods bedoeling inhoudt. En Hij handelt als een bereidwillige.

Let er ook op dat er staat: de 'wet *of* de profeten'. Er staat niet: 'de wet *en* de profeten'. Dus niet: het hele OT. Maar het gaat met name over de wet. (Versteeg). Het is zijn missie om die te vervullen. Helemaal. Daarom zal er niet

Jezus laat (de Bergrede) de eigenlijke bedoeling weer uitkomen, zodat de wet werkelijk gedaan kan worden

De Thora-rol wordt ontrolld op de Biema van de synagoge te Dieren

Een Thora-rol in de synagoge van Enschede

De Ark van de kleine sjoel in de synagoge van Enschede

één jota of één tittel vergaan van de wet. Zelfs het kleinste haaltje aan de Hebreeuwse letters gaat niet verloren. Het overschrijven van de Bijbel-

boeken werd met grote nauwkeurigheid gedaan. Er zit maar een klein verschil tussen de ד (d'ālet) en de ר (r'e's), ב (b'et) en כ (kaf), ה (h'e) en ח (h'et). Die kleinste verschillen blijven van belang.

Door ons

Maar als dat 'vervullen' alleen van Jezus geldt, wat blijft er dan voor ons over? Dat vertelt Jezus ons: 'Wie dan één van de kleinste dezer geboden ontbindt en de mensen zo leert...' Het komt er voor ons op aan gerechtigheid te

doen. Het komt aan op horen en doen. Maar bedenk altijd dat het Jezus is die dat zegt. Jezus die als gezaghebbende spreekt en als bereidwillige in gehoorzaamheid de wet vervult, uiteindelijk in zijn lijden en sterven. Naar Hem moeten wij horen. D. Bonhoeffer schreef: 'De discipel van Jezus staat tegenover een vervulde wet.'

Wat betekent het doen van de wet voor de leerlingen van Jezus? Daar geeft Jezus voorbeelden van in de verzen 21, 27, 31, 33, 38 en 43. Het gaat daarin over doodslaan, echtbreken, echtscheiding, de eed, wraak, liefde tot zelfs je vijanden. Vers 48 rondt het gedeelte af met de woorden: 'Gij dan zult volmaakt zijn, gelijk uw hemelse Vader volmaakt is.' Horen en doen mogen geen twee heel verschillende dingen zijn, maar moeten één zijn. Dat is de essentie van het doen van Gods wil.

Joodse christenen in debat

Michael Mulder

Wereldwijd zijn er zo'n 150.000 Joden die in Jezus als de Messias geloven. Er bestaan grote verschillen tussen hen. Twee dingen hebben ze gemeen: ze willen bewust hun Jood-zijn beleven en tegelijk verbonden zijn met het lichaam van Christus. Die combinatie valt hen zwaar. Op een conferentie van Messiasbelijdende Joden raakte ik daarvan diep onder de indruk.

Helsinki-consultation

Vanuit het Centrum voor Israëlstudies woonde ik een bijzondere samenkomst bij van de zogenoemde 'Helsinki-consultation'. Dit is een groep Joden – afkomstig uit Israël, Europa en de VS – die als volgeling van Jezus zoeken naar de blijvende verbinding met het Joodse volk en de Joodse traditie. Voor het vierde achtereenvolgende jaar kwamen zij bijeen, om zich dit keer te bezinnen op de betekenis van de Thora. De wet is vervuld in Christus en toch blijft de Thora voor Messiasbelijdende Joden van betekenis. Het hoort bij hun Jood-zijn, dat zij zich op een of andere manier verhouden met de wet die God in het bijzonder aan het Joodse volk heeft gegeven. Binnen de groep die hierover in gesprek was, bleken er grote verschillen te bestaan in de manier waarop men dit gestalte wil geven. Dat heeft te maken met de diverse theologische milieus en kerkelijke tradities waarin zij staan. Toch geloven zij ieder dat hun Jood-zijn van belang is voor hun geloof in Jezus en bespreken zij met elkaar wat de theologische consequenties daarvan (zouden moeten) zijn.

Eenzame positie

In dit artikel komen verschillende visies aan de orde. Maar ik wil er allereerst de vinger bij leggen, hoe moeilijk deze Joodse volgelingen van Jezus het kunnen hebben in de kerk en binnen

hun eigen volk. Sommigen sturen hun kinderen naar een Joodse school, omdat ze de verbondenheid met de Joodse traditie voor hen van groot belang vinden. Ondertussen moeten zij dan verzwijgen dat ze in Jezus geloven, om te voorkomen dat zij van school gestuurd worden. Anderen willen zich aan de Thora houden, maar voelen zich in de kerk gedwongen om een aantal voor hen wezenlijke zaken op te geven, door aan kerkelijke gewoonten mee te doen – zoals het loslaten van de sabbat en de Bijbelse feesten. Soms viert men die wel, maar durft men daar niet te veel over te spreken, omdat men daar weinig begrip voor vindt in de eigen kerkgemeenschap.

Frère Antoine Lévy

Zo onderstreepte de Dominicaanse priester Antoine Lévy dat als hij er voor kiest om zijn werk in de kerk te blijven doen, het voor hem verschrikkelijk moeilijk wordt om zich aan de hele Thora te houden, en als hij er voor zou kiezen om zich als Jood geheel aan de wet te houden, hij de kerk zou moeten verlaten. Lévy is Fransman, maar werkzaam als hoogleraar in Helsinki en medeoprichter van de Helsinki-consultation. Hij stelt zichzelf de vraag hoe hij zijn leven als christen dan toch kan verbinden met de Joodse traditie. Hij wijst er op dat er in het Jodendom een algemene verwachting is, dat in de

De Helsinki-consultation: een groep Joden die als volgeling van Jezus zoeken naar de blijvende verbinding met het Joodse volk en de Joodse traditie

Michael Mulder

Mark Kinzer laat op een fijnzinnige manier zien dat de gebeden in de synagoge nog steeds verbonden zijn met de offerdienst in de tempel

Mark Kinzer

Messiaanse tijd de geboden een andere betekenis krijgen. Niet omdat de Thora anders wordt, maar omdat de Messias de betekenis van de Thora in het hart zal leggen. Daarom zullen de geboden geen ver-

plichting meer zijn, maar een vrijwillig antwoord op de openbaring van God. Hoe kunnen Messiaanse Joden vandaag trouw zijn aan de Joodse traditie en ook trouw aan de Thora? Doordat zij beseffen dat zij nu al in de Messiaanse tijd leven. Enerzijds staan zij dus in de christelijke vrijheid, anderzijds blijven zij staan in de Joodse traditie. Door de geboden in Christus te vervullen, tonen zij wat heiligheid ten diepste betekent. Zo stelt Lévy dat het verplichtende karakter van de Thora voor hem is opgeheven. Dat geeft ruimte om voluit Jood te zijn en tegelijk te functioneren als priester in de Rooms-Katholieke kerk.

Mark Kinzer

Een geheel andere visie heeft Mark Kinzer. Hij is voorganger van een Messiaans Joodse synagoge in Amerika en mede oprichter van een Messiaans Joods Theologisch instituut. Voor hem is het geloof in Jezus als de Messias veel sterker geïntegreerd in een leven met de Thora, waarin hij zich zo veel mogelijk

aan concrete geboden houdt, ook zoals deze zijn uitgelegd in de Joodse traditie. Vanuit zijn eigen levensgang laat hij zien, hoe wezenlijk de vraag naar deze verbinding voor hem geworden is. Nadat hij tot geloof in Jezus

was gekomen, vond hij in de kerk zijn eigen Joodse wortels niet terug, terwijl hij Jezus wel vond in de synagoge, in de lezingen en in de gebeden. Dat zette hem aan het denken.

Op een fijnzinnige manier laat hij zien dat de gebeden in de synagoge nog steeds verbonden zijn met de offerdienst in de tempel, zelfs nu deze er niet meer is. De gebeden vervangen die offerdienst niet, en schaffen die offerdienst niet af, maar representeren

de tempeldienst en vormen er een verlengstuk van. Hij wijst op het gebed van Cornelius in het boek Handelingen. Cornelius bad precies op het moment van het offer in de tempel, het negende uur. En Petrus verzekert hem dat zijn gebed verhoord is met woorden die helemaal aan de offerdienst herinneren: uw gebed is voor God in gedachtenis gekomen (Hand. 10:31, vgl. Num. 10:10). Er was dus een diep besef van verbondenheid met de tempeldienst, ook voor de eerste, Joodse, apostelen. Hun gebeden vervingen de tempeldienst niet, maar verbonden hen daarmee. Zo kan dat nog steeds beleefd worden,

ook nadat de tempeldienst verdwenen is. De tempeldienst wijst dan nog steeds op het offer van Jezus en op Zijn offerdienst die in de hemel voortgaat. Het Joodse volk houdt daar dan een plek in, en Messiasbelijdende Joden kunnen de gebeden die op de tempeldienst wijzen in de synagoge mee bidden. Door hun geloof in Jezus krijgen ze daarbij de juiste 'kawanna', concentratie en geloofsintentie. Zo beleeft Kinzer in het gebed in de synagoge een verbinding met het avondmaal, en in het avondmaal een verbinding met dit gebed in de synagoge. Het vervullen van het gebod om dit gebed te bidden staat op geen enkele manier in spanning met zijn geloof in Jezus.

Richard Harvey en David Neuhaus

Richard Harvey schreef een proefschrift over de verschillende theologische posities van Messiasbelijdende Joden, wereldwijd. Hij doceert onder meer aan het *All Nations Christian College* in Londen, waar hij een Masters programma voor Joods Messiaanse theologie heeft opgezet. Hij zoekt aansluiting bij de Joodse traditie, zonder traditionalistisch te willen zijn. Wel ziet hij een bijzondere plek voor Israël in Gods heilsopenbaring, die niet vervangen is nu er een volgende fase in Gods heilsplan gekomen is, door het werk van Christus. Israël blijft een representatie van het Koninkrijk van God. Daarom blijft de wet, zoals die aan Israël geschonken is en in Israël overgeleverd wordt, nog steeds van betekenis.

De rooms-katholieke priester David Neuhaus, pastoraal verantwoordelijk voor de Hebreeuws sprekende katholieken in Israël, waarschuwt dat God Zijn heil niet verbindt aan één etniciteit. God betoont Zijn liefde immers aan zondaren, die hun zonden belijden, en niet aan mensen vanwege hun heiligheid. Kennelijk ziet hij een gevaar wanneer men Israëls aparte posi-

tie te sterk blijft benadrukken; dat kan leiden tot een ongezonde verheerlijking van alles wat Israël doet, terwijl Neuhaus zich ook sterk maakt voor verbondenheid met medechristenen onder de Arabische bevolking in Israël en de Palestijnse gebieden. Wel ziet ook hij een blijvende roeping voor Israël, met blijvende specifieke beloften op grond van Gods Woord.

Richard Harvey

David Neuhaus

Vieren van de verschillen

Ziehier enkele stemmen uit de vele die op de conferentie klonken. Mij trof daarbij de Joodse manier om elkaar ondanks de grote verschillen vast te houden als broeders en zusters. Eén deelnemer stelde zelfs: laten we onze verschillen vieren, want juist daardoor zijn we hierover met elkaar in discussie en worden we samen dichter bij de liefde van God gebracht. Zo is er veel te leren van het debat van deze Joodse christenen. Laten we deze broeders en zusters een blijvende plek geven in onze gebeden.

Richard Harvey: Israël blijft een representatie van het Koninkrijk van God

Wie meer wil weten over de Helsinki Consultation kan terecht op de website helsinkiconsultation.squarespace.com. Het Centrum voor Israëlstudies zal volgend jaar de eer krijgen om de Helsinki-groep te ontvangen en de conferentie te faciliteren; één conferentiedag zal open zijn voor een breder publiek. Nadere informatie volgt via de website www.centrumvoorisrael-studies en in *Vrede over Israël*.

Moeten Joodse christenen de Thora houden?

Michael Mulder

“... Dan zal iedereen inzien dat de verhalen die over jou [Paulus] worden verteld onwaar zijn, en dat ook jij doet wat de wet voorschrijft.”
(Handelingen 21:24)

Joodse gelovigen dienden zich te blijven onderscheiden van de volken, ook nadat men tot het geloof in Christus gekomen was

Paulus moet doen wat de wet voorschrijft. Dat is vreemd. Juist hij legt er de nadruk op, dat je niet bij God komt door te doen wat de wet vraagt. Zo legt hij het evangelie uit aan heidenen. Door Jezus is er een nieuwe toegang tot het leven met God. Daarom hoeven heidenen die christen worden zich niet met handen en voeten gebonden te voelen aan de wet, zoals je die in het Oude Testament kunt vinden. Geldt datzelfde nu ook voor christenen uit de Joden? Wie dat vandaag aan hen zelf vraagt, zal grote verschillen ontdekken. Sommigen van hen zeggen, dat zij inderdaad vrij zijn van de wet. Maar anderen stellen juist dat zij als Jood nog wel degelijk de geboden moeten gehoorzamen die God gegeven heeft. Ook als zij in Jezus geloven, blijven ze zich aan alle voorschriften van de Thora voor het Joodse volk houden. Hoe stelde Paulus zich hierin op? Dat blijkt uit een concreet voorval in het boek Handelingen.

Als Paulus in Jeruzalem komt na zijn derde rondreis wordt hij warm verwelkomd (vers 17). Hij verhaalt hoe God door zijn preken veel mensen tot het geloof heeft gebracht. De gemeente in Jeruzalem antwoordt dat ook bij hen velen tot het geloof in Jezus gekomen zijn. Zij blijven overigens wel Joods leven volgens de gewoonten van de wet (vers 20)...

Dat men dit laatste fijntjes opmerkt,

heeft een donkere achtergrond. Er gingen in Jeruzalem geruchten over Paulus, dat hij Joden zou leren om zich niet meer aan de wet te houden. Zo zou hij hen bijvoorbeeld aansporen zich niet te laten besnijden. Voor Jakobus en de oudsten in Jeruzalem is het ondenkbaar, dat Paulus zich zo zou opstellen. Ze hadden er uitvoerig met elkaar over gesproken en de uitkomsten samen vastgelegd. Alleen de gelovigen uit de heidenen, niet-Joodse gelovigen dus, hoefden zich niet aan de hele wet te houden; zij hoefden zich niet te laten besnijden, ook andere verplichtingen werden hen niet opgelegd (Hand. 15:5,19,28, herhaald in 21:25; zie: 22. ‘Geen bloedworst eten?’). Men was het er kennelijk over eens, dat de *Joodse* gelovigen deze dingen wel moesten blijven volbrengen. Zij dienden zich te blijven onderscheiden van de volken, ook nadat men tot het geloof in Jezus gekomen was. De wet had weliswaar een andere betekenis gekregen, doordat Jezus deze had vervuld, maar daarmee was deze niet afgeschaft [vgl. 23. ‘Waarom Timoteüs besneden en Titus niet?']. Tal van specifieke bepalingen die voor het Joodse volk golden, werden in de eerste gemeente dus niet terzijde geschoven. Denk daarbij aan het vieren van de oudtestamentische feesten en onderhouden van de sabbat, de besnijdenis, de reinheids- en voedselvoorschriften,

Michael Mulder

het gaan naar de tempel en het brengen van offers in de tempel.

Kennelijk heeft Paulus' visie op de voorschriften van de wet in zijn eigen tijd al veel misverstanden opgeroepen. Wetsbepalingen mogen volgens hem geen *voorwaarden* worden voor het geloof, alsof men zich daardoor waardiger kon maken voor God. Bevrijdend voor gelovigen uit de heidenen, maar Joodse gelovigen konden daardoor in verwarring raken: zijn die bepalingen van God nu ineens helemaal zonder betekenis? In zijn eigen leven laat Paulus zien, dat de wet voor hem nog wel degelijk een grote rol speelt. Als hij terugkijkt op zijn leven, zegt hij dat hij de gebruiken van zijn Joodse voorouders niet terzijde geschoven heeft (Hand. 28:17). Als hij in Jeruzalem is, blijft hij naar de tempel gaan en brengt daar net als andere volksgenoten offers (Hand. 24:17). Als hij zich aan een gelofte bindt, scheert hij zijn haar af, zoals Numeri 6 voorschrijft (Hand. 18:18). Het past helemaal in deze lijn, als Jakobus en de oudsten in Jeruzalem hem vragen diezelfde gehoorzaamheid te laten zien door een voorbeeld te stellen voor de andere Joodse gelovigen. Om die reden verzoeken ze hem ook nu de verplichtingen van een gelofte op zich te nemen en de daarbij behorende offers in de tempel te brengen (Hand. 21:24). Paulus stemt daarmee in. De meningen verschillen over de precieze aard van de voorschriften waaraan hij zich onderwerpt, maar niemand kan ontkennen dat de apostel zich hier van harte schikt onder een aantal precieze wetsbepalingen. Zo maakt hij zichtbaar dat hij geen afval van de wet van Mozes predikt, zoals sommigen beweerden.

Blijkbaar gaan het geloof in Jezus en het onderhouden van deze wetsbepalingen voor Paulus helemaal samen. Als hij daaraan twijfelde, zou hij zich zeker niet ter wille van menselijke overwegin-

gen in een bocht gewrongen hebben. Op andere momenten laat hij zich kennen als een vechter die voor zijn zaak staat, zodra hij denkt dat het evangelie gevaar loopt. Dat is hier niet zo. Om die reden zien veel Joden die Jezus als de Messias erkennen het ook vandaag als een verplichting voor zichzelf om voluit de Thora te blijven onderhouden. Soms doet men dit bewust om het evangelie niet ongeloofwaardig te maken voor andere Joden. Meestal is er ook een veel diepere reden: men weet zich hiertoe als Jood door God *geroepen*, net als de eerste christenen. Er zijn andere Joodse volgelingen van Jezus, die de gemeenschap met de kerk uit alle volken zo beleven, dat zij zich juist niet willen onderwerpen aan de wet; zij willen geen blokkade opwerpen voor de band met niet-Joodse gelovigen. Wat ook voor hen dieper gaat: zij zouden het onderhouden van specifieke wetten als een belemmering zien om in de vrijheid te leven, waarin Jezus hen gebracht heeft. Daardoor zouden *zij* zich ontrouw voelen aan de roeping om werkelijk vrij te zijn. Zo bepaalt de eigen situatie in hoge mate hoe Joodse gelovigen de houding van Paulus in hun eigen leven toepassen. Niet-Joodse gelovigen doen er goed aan oog te hebben voor deze vragen, waarmee veel Joodse gelovigen bezig zijn. Wie eerlijk luistert naar de Bijbel, zal hier niet in één zin een pasklaar antwoord op hebben.

[Dit artikel zal worden opgenomen in *Ongemakkelijke teksten van de apostelen* (red. Rob van Houwelingen en Reinier Sonneveld), dat eind november verschijnt bij uitgeverij Buijten & Schipperheijn te Amsterdam]

*Een Thora-rol
in de synagoge
van Enschede*

Paulus laat zien dat de wet voor hem nog wel degelijk een grote rol speelt

Joden, christenen en het christenzionisme

Bart Wallet

De laatste tijd duikt het woord steeds vaker op: 'christenzionisme'. Voor sommigen is het een scheldwoord, voor anderen een geuzennaam. De felle polemiek die rond de term hangt, met uitgesproken voor- en tegenstanders, leidt bij velen tot een reactie van onverschilligheid. Het is kennelijk zo lastig, dat je je maar beter niet aan Israël kan branden. Toch zou daarmee veel van de theologische winst van de laatste halve eeuw verloren gaan.

Israëlische vraagtekens

Afgelopen zomer verscheen in de Israëlische kwaliteitskrant Ha'aretz een veelzeggend artikel van Tomer Persico, een van de meest invloedrijke analisten van religie in de staat Israël. Hij stelde een vraag die veel Israëli's bezighoudt: waarom zijn allerlei protestanten, vooral evangelische christenen, zo dol op ons? Waar hebben we het aan te danken dat ze ons met grote sommen geld steunen, massaal naar Jeruzalem komen om een eigen versie van het Loofhuttenfeest te vieren en het in de wereldopinie voor ons opnemen?

Maar Persico en al die andere Israëli's waren niet alleen benieuwd naar het waarom van de christelijke solidariteit, maar ook naar de achtergrond van hun politieke bemoeienis. Want waarom gaat veel van dat geld naar de nederzettingen in de bezette gebieden? Waarom steunen ze vooral rechtse politici en wijzen ze vaak expliciet een vredesverdrag met territoriale compromissen af? Waarom bemoeien ze zich eigenlijk zo met de Israëlische politiek?

De vragen van Persico geven de opinie van de doorsnee Israëli goed weer. Aan de ene kant zijn Israëli's, die sterk het gevoel hebben alleen te staan in de wereld, blij met iedere steun die ze krij-

gen. Aan de andere kant zijn ze bang voor verborgen agenda's en dubbele bodems: respecteren deze mensen ons werkelijk, of zijn wij slechts een schakeltje in een theologische eindtijdvisie die uiteindelijk ons van onze joodse identiteit wil beroven?

Kerkelijke verwarring

Niet alleen onder Israëli's, ook in de wereldkerk wordt gevraagd naar de achtergrond van de beweging die als 'christenzionisme' wordt aangeduid. Want hoe verhoudt die zich tot de christelijke traditie? Wat beoogt deze beweging eigenlijk binnen de kerk te bereiken? Past de Israëlopvatting die wordt uitgedragen wel bij het geheel van het bijbelse getuigenis?

De vele vragen, de felle discussies en de voortdurende link met de actualiteit, maakt dat het goed is om hier in kort bestek stil te staan bij het 'christenzionisme' en ons af te vragen hoe dit zich verhoudt tot de theologische herontdekking van Israël in de naoorlogse periode, die ook de visie van onze kerken sterk stempelt.

'Christenzionisme' is een lastige term omdat het een hele brede en ook onderling verscheiden beweging omvat, waarbij sommigen wel en anderen juist

Waarom zijn allerlei protestanten, vooral evangelische christenen, zo dol op ons?

Bart Wallet

niet zich tooien met de naam ‘christenzionisme’. Voor een deel is het ook een term die het door tegenstanders op hen gedrukt wordt. Gezien die verwarring kunnen we eigenlijk alleen maar met de nodige voorzichtigheid over ‘christenzionisme’ bespreken. Bovendien geldt ook hier dat je een beweging op z’n beste vertegenwoordigers moet beoordelen, niet op degenen op wie je het makkelijkst kritiek kan uiten.

Zionisme en christenzionisme

Waar hebben we het dan precies over als het gaat over ‘christenzionisme’? Het is het beste om dicht bij de term zelf te blijven. Het zionisme is de joodse nationale beweging die aan het eind van de negentiende eeuw opkwam met het streven om joden, net als andere volkeren, een eigen staat in een eigen land te verschaffen. Die beweging heeft vanaf 1881 een omvangrijke migratie teweeggebracht naar het land waarnaar de joodse gebeden altijd verwezen: Israël. In 1948 resulteerde dat in de staat Israël.

Sinds 1948 is het de vraag wat zionisme nog precies betekent. Het belangrijkste doel, de eigen staat, is immers bereikt? Een deel van de Israëliëse bevolking

gebruikt de term daarom niet meer. Anderen doen dat nog wel, maar met een nieuwe invulling. Ten eerste, in de meest smalle definitie, betekent het dan support leveren aan de staat Israël. Ten tweede, de doelstelling om alle joden in de wereld de mogelijkheid te verschaffen naar Israël te emigreren. Ten derde is er ook een radicale invulling van zionisme die ten doel heeft om het hele ‘bijbelse’ Israël tot het grondgebied van de joodse staat te brengen.

Christenzionisme als stroming binnen de kerken is een jong verschijnsel. Het komt vooral voor in de evangelische sector van de kerken, hoewel het ook wel op de nodige support in de gangbare protestantse kerken mag rekenen. De drie mogelijke invullingen van zionisme komen ook bij het christenzionisme voor. Christenen steunen joden dan in hun zionistische streven, leveren steun aan de staat Israël, en/of helpen joden bij migratie en/of ondersteunen het nederzettingenbeleid.

Betekenis

Het zionisme is van grote betekenis geweest voor het joodse volk in de twintigste eeuw. Iedere theologie die joden een eigen staat ontzegt – terwijl het de

Waar hebben we het dan precies over als het gaat over ‘christenzionisme’?

*Jeruzalem, Sion,
vanaf de Olijfberg*

Die benadering ontnemt Israël elke mogelijkheid om compromissen te sluiten, een Palestijnse staat te accepteren en te streven naar vrede met de Arabische buurlanden

legitimiteit van de eigen natie niet in twijfel trekt –, moet kritisch bejegend worden. Dat het pure bestaansrecht van Israël door allerlei landen en ook binnen sommige theologieën nog steeds afgewezen wordt, maakt een expliciet uitgesproken steun voor het bestaan van Israël door christenen tot een goede zaak. In die zin is christelijke steun voor de eerste invulling van zionisme niet meer dan terecht.

Bij de tweede en vooral de derde invulling zijn wel vragen te stellen. Uiteraard moet het joden waar ook ter wereld vrij staan om te emigreren naar Israël. Waar dat joden wordt lastig gemaakt of verboden, is het goed als christenen Israël daarbij steunen. Iets anders is het als christenzionisten in hun denken geen ruimte kunnen of willen maken voor joodse diasporagemeenschappen – en eigenlijk alle joden naar Israël willen brengen. Dat gebeurt dan vaak tegen de achtergrond van een eindtijdvisie, waarbij alle joden eerst naar Israël moeten terugkeren, voordat God zijn verdere plan kan ontrollen. Wij moeten God dan helpen om zijn grote eindtijdplan uit te voeren. Bij een dergelijke activistische theologie zijn veel vragen te stellen.

Dat geldt nog meer voor de derde invulling: steun aan nederzettingen in de bezette gebieden. Opnieuw gebeurt dat veelal vanuit een idee dat het héle ‘bijbelse’ land door God aan het joodse volk is toegezegd en dat in de eindtijd joden weer alles terug zullen (moeten) krijgen. De veroveringen van 1967 worden dan gezien als een volgende stap in Gods plan, na 1948. Die benadering ontnemt Israël vervolgens elke mogelijkheid om compromissen te sluiten, een Palestijnse staat te accepteren en te streven naar vrede met de Arabische buurlanden. Dit type ‘christenzionisten’ zijn dan vaak ‘roomser dan de paus’ en keren zich tegen Israëlische politici die zich voor het vredesproces inzetten.

Theologie en politiek

De eigenlijke vragen liggen vooral daar waar een uitgewerkte eindtijdtheologie gaat functioneren als een stappenplan waar Israël en christenen vervolgens aan moeten voldoen. De Israëlische Persico stelde dat ook met de nodige verbazing vast. Hij las boeken en toespraken van christenzionisten en begreep daaruit dat volgens hen na 1948 nu de herbouw van de Tempel zou moeten komen, een ‘opname’ van christenen, een joodse ‘valse messias’ als antichrist, een verwoestende oorlog en uiteindelijk een collectieve bekering van joden tot het christendom. Een dergelijke toekomstvisie komt Persico en met hem veel Israëli’s nu niet bepaald erg pro-Israël over.

Nu is het juist op het punt van eindtijdtheologie niet mogelijk om alle christenzionisten over één kam te scheren. Maar in het algemeen kan wel opgemerkt worden dat we voorzichtig moeten zijn om wat in de Schrift met beelden en metaforen wordt aangeduid, al te direct aan de actualiteit en de krant van iedere dag te koppelen.

Door de focus op zionisme is de agenda van het christenzionisme sterk gefocust op territoriale en politieke vragen en de theologische achtergrond daarvan, zoals de landbelofte. De herontdekking van Israël binnen de naoorlogse theologie heeft echter een veel bredere focus: dan gaat het om de ontdekking van de joodse Schrift, de joodse Jezus en de joodse Paulus. Dan gaan de Schriften open met het oog op het jodendom én met het jodendom. Aan de verwerking van deze belangrijke theologische vragen willen deputaten Kerk en Israël met name bijdragen. Tot zegen van Kerk én Israël.

Dr. Bart Wallet is religiehistoricus aan de Vrije Universiteit, universitair docent joodse studies aan de Evangelische Theologische Faculteit Leuven en deputaat Kerk en Israël.

Meervoudig verbonden

Florimco van der Rhee

De bovenstaande titel verwijst niet naar iets dat over social media gaat of dat te maken heeft met nieuwe mogelijkheden op het gebied van telefonie. Het is de titel van een bundel met artikelen, die in 2012 verscheen bij uitgeverij Boekencentrum. Ze dekt zeker de lading, gezien de diversiteit die daarin aan bod komt.

Het debat rond Israël is enorm gepolariseerd. Wie zich hoe dan ook maar uit ten aanzien van staat, land of volk van Israël kan rekenen op bijval maar ook op veel tegengeluiden. Eens te meer lijkt rondom het onderwerp ‘kerk en Israël’ te gelden dat wie niet faliekant de zijde van Israël kiest, spot en hoon ten deel kan vallen. Terwijl anderzijds groeperingen en stromingen er juist geen goed woord voor over hebben, wanneer de kerk de blijvende verbondenheid met Israël benadrukt. De nuance ontbreekt helaas en de emoties lopen zomaar (te) hoog op.

Het is dan ook op voorhand een verademing om een boek te lezen, waarin gezocht wordt om het debat toch te voeren en in gesprek te zijn of te komen met hen die je niet meteen tot je gelijkdenkenden beschouwd. ‘Meervoudig verbonden’ is zo’n boek. Het is verschenen naar aanleiding van ‘rondetafelgesprekken’ die vanaf 2010 werden georganiseerd door diverse hulporganisaties die zich betrokken weten op het Midden-Oosten (IKV Pax Christi, ICCO en Cordaid). Doelstelling was om niet de oude stellingen nog maar weer eens te betrekken, maar te zoeken naar nieuwe perspectieven. Zoals de ondertitel van het boek dat ook verwoordt: ‘nieuwe perspectieven op vragen rond kerk, Israël en Palestina’. En daarin lijkt deze bundel te slagen. Zeker ook omdat gezocht is naar mogelijkheden om het gesprek over Israël in Nederlandse context te verrijken met internationale invloeden.

In het eerste deel van het boek worden enkele grondlijnen uitgezet. Het eerste artikel prikkelt meteen. De Joodse hoogleraar Shaul Magid zet daarin uiteen hoe de fascinatie voor de Bijbel in zowel Jodendom als christendom veelal de toon zet en niet bepaald samenbindend werkt. Wanneer we de Bijbel zouden gaan zien als een vooral menselijk en samengesteld boek (geschreven vanaf ‘beneden’ en niet gegeven vanaf ‘boven’) zou dat veel meer openheid geven om elkaar als Jood, christen en moslim te vinden.

Een gereformeerd hart komt daar wel meteen tegen in opstand. Wordt hier niet wezenlijk afbreuk gedaan aan het gezag van Gods Woord? En die vraag leidt mijns inziens tot een andere vraag: is een dergelijke poging om het gesprek tussen de wereldgodsdiensten gaande te houden niet naïef? Juist de verbondenheid van zowel Jodendom en christendom als ook de Islam aan hun eigen geschriften maakt het debat moeilijk, maar ook echt. Het lijkt dan een utopie te zijn en een niet serieus nemen van elkaar te vragen of iedereen wat anders wil omgaan met zijn bronnen.

Toch wordt in overige bijdragen een belangrijke les uit dit artikel getrokken. En dat is dat ieder zich moet realiseren dat er in de geschiedenis vele verschillende manieren van Bijbeluitleg zijn te onderscheiden. Op z’n minst moet dat bescheiden maken. We tasten immers zo vaak naar zin en bedoeling van wat God zegt.

Bespreking van het boek: Meervoudig verbonden. Nieuwe perspectieven op vragen rond kerk, Israël en Palestina, Arjan Plaisier en Klaas Spronk (red.), Boekencentrum 2012, 144 blz., € 14,50.

Florimco van der Rhee

De luthers theoloog Robert W. Jenson probeert op een andere manier het debat vlot te trekken. Hij stelt dat het tijd is om te komen tot een christelijke theologie van het Jodendom. Zelf geeft hij daartoe voorlopig slechts enkele aanzetten. Hij constateert dat het rabbijnse Jodendom en het christendom parallel preten-deren Israël na het Bijbelse (canonieke) Israël te zijn. Een stelling waar wel het een en ander op af te dingen valt, dunkt me. Toch brengt het Jenson bij een fascinerend zinnetje, nl. dat de kerk heel duidelijk een omleiding op Gods weg is. Daarmee lijkt hij recht te doen aan wat Paulus schrijft in Romeinen 11, waar duidelijk wordt dat het heil pas naar de heidenen is gegaan, nadat Israël dat had afgewezen. En dat die beweging wordt gemaakt, om uiteindelijk Israël jaloers te maken en tot dat heil weer terug te brengen.

Jenson wil vervolgens ook andersom redeneren: de kerk kan het Jodendom zien als een andere omleiding die door God genomen wordt op weg naar de uiteindelijke vervulling van Gods belof-ten. Dan is het echter de vraag of er geen sprake is van een twee-wegenleer: twee manieren waarop God heilzaam werkt in de historie. Een dergelijke visie botst op het unieke van Jezus als Messias en dreigt Hem ook vooral te zien als mens en minder als Gods Zoon van eeuwigheid af.

Het voert te ver om alle artikelen in deze bundel weer te geven. Eén is echter nog noemenswaar-dig. Het is geschreven door onze oud-Israël-

consulent drs. Kees Jan Rodenburg. Het heeft minder met chauvinisme te maken dan met inhoudelijke evenwichtigheid dat ik hem hier noem. De titel van zijn artikel zegt eigenlijk al veel: 'de Joodse omgang met de Bijbel als spiegel voor het christelijk Israëldebat.' Hij geeft vanuit eigen ervaring drie inzichten door die dienend kunnen zijn in het gesprek tussen kerk en Israël. Allereerst 'het besef dat de ander net als ikzelf en mijn gemeenschap in relatie staat tot de Heilige, en wij daardoor ook in relatie tot elkaar komen te staan. Het tweede is dat teksten meerdere betekenissen kunnen hebben en dat we stem en tegenstem nodig hebben om hun rijkdom te ontsluiten. Het derde is de ontdekking dat schriftlezen geen louter intellectuele bezigheid is maar nauw verbonden met het gebed, en zo onze relatie tot de Eeuwige en tot anderen tot uitdrukking brengt.'

In mijn besef brengt Rodenburg hier drie heel wezenlijke elementen naar voren, die het eenzijdige van sommige andere bijdragen in evenwicht brengen.

Het voorgaande mag echter duidelijk maken dat hier een belangrijk boek is verschenen, dat met name voor theologisch geïnteresseerden veel te bieden heeft. Het geeft enerzijds een goed inzicht in de moeite die het gesprek tussen Jood en christen geeft. Anderzijds biedt het veelkleurige boeket aan meningen perspectief in een gezamenlijke zoektocht naar God en de weg die Hij gaat door de geschiedenis.

Colofon

Commissie van redactie

drs. C.J. van den Boogert
drs. R. Jansen
drs. D.J.K.G. Ruiter

Eindredacteur

drs. C.J. van den Boogert
Graspieper 8
8081 ZR Elburg
tel.: (0525) 69 02 22
e-mail:
keesvandenboogert@kpnmail.nl

Website

www.kerkenisrael.nl

Contact

e-mailadres info@kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Ghandistraat 2
3902 KD Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkbc@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
Prins Willem-Alexanderpark 133
3905 CD Veenendaal
tel.: (0318) 51 54 27
e-mail:
penningmeester@kerkenisrael.nl
Bankrekeningnummer 365271,
t.n.v. Dep. Kerk & Israël Chr. Geref.
Kerken te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook graag informatie over diverse aan te bevelen projecten.